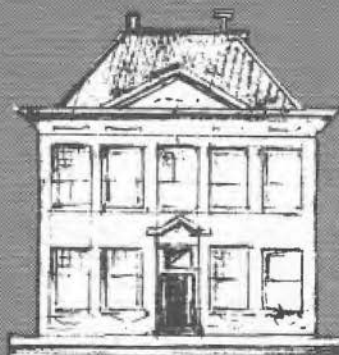

't inschrien

zesentwintigste jaargang nr. 3, juli 1994

kwartaaluitgave van de

VERENIGING OUDHEIDKAMER TWENTE

't inschrien

ISSN 0166-3984

Een inschrien is een vakje in de tuugkist waarin waardevolle zaken werden bewaard.

Copij zenden aan:

M. Paskamp-van Santen, Vleerhoeksweg 13, 7663 TK Mander.
Tel. 05418-80470

Redactie: A.J. Brunt, Delden
H.H. Hagens, Almelo
H.A. Kleerebezem, Borne
J.J.H. Meijer, Hengelo
A.L.A. Wevers, Hengelo
M. Paskamp-van Santen, Mander, eindredacteur

Administratie:

Vereniging Oudheidkamer 'Twente'
Het Elderinkshuis
De Klomp 35, 7511 DG Enschede
Tel. 053-309114

Postrekening nr. 832196

Bank: Rabobank Enschede rek.nr. 39.68.90.229

t.n.v. de penningmeester van de Oudheidkamer 'Twente'.

Abonnementsprijs f 15,- per jaar

Losse nummers f 5,- (exclusief verzendkosten)

Overname van de inhoud, in welke vorm dan ook, is niet toegestaan zonder schriftelijke toestemming van de redactie

DE WINDKOREN- EN PELMOLEN 'IN 't VELD' TE TUBBERGEN (1796-1965) deel 2

De periode 1870-1930

Na de veiling in 1870 bleef Gerardus Mensink nog ruim 10 jaar lang de windkorenmolen bedienen. Sinds maart 1874 kreeg hij assistentie van de uit De Lutte afkomstige molenaarsknecht Hermannus Olde Hampsink, die na Mensink's overlijden op 28 februari 1880 de volgende molenaar werd³⁶.

Achtereenvolgens stierven Eduard en Hubert in 1879 en 1881, waardoor hun aandelen in de windkorenmolen en het huis Veldwijk naar Wennemar gingen³⁹. Twee jaar later, in 1883, droeg Wennemar al zijn aandelen in het huis de Eeshof cum annexis, waar onder de molen, voor in totaal 46.000 gulden aan zijn halfbroer Julius Egon von Heyden over, die mede namens zijn broers en zusters uit het tweede huwelijk van vader Hubert met jkvr. C.M.F. von Bönninghausen optrad⁴⁰.

De Von Heydens bleken grote moeite te hebben om hun financiën op orde te houden; door wanbeheer moesten ze al hun goederen, waaronder dus ook de windkorenmolen, 10 keer in generaal verband verhypothekeren⁴¹. Om hun financiële verplichtingen te kunnen nakomen hadden ze in de loop van de jaren diverse goederen van de hand gedaan⁴². Het gemeenschappelijk eigendom van het huis de Eeshof cum annexis duurde tot en met 1887. Op 7 juli van dat jaar vond de scheiding en deling ervan plaats; onder het 11/32e deel dat aan Julius Egon von Heyden toegedeeld werd, behoorde ook de windkorenmolen en het huis Veldwijk⁴³.

Doch Julius Egon bleef slechts drie maanden eigenaar van de windkorenmolen. Wegens zijn precaire financiële situatie liet hij de molen met het huis Veldwijk en enkele naburige erven op 10 oktober 1887 door de Almelose notaris W.L. Bruist jr. in de herberg Hollink te Tubbergen veilen. Als eerste van de in totaal 35 veilpercelen werd de tot en met 11 november 1888 verpachte windkorenmolen met de bakkerij ingezet. Het huis Veldwijk met aanhorigheden vormde de 2e t/m 11e veilpercelen en de resterende veilpercelen omvatten de erven en goederen. De zittende pachter Hermannus Olde Hampsink zette als eerste 1300 gulden op de windkorenmolen in, waarna hij zijn inzet met 3 gulden verhoogde. Doch zijn inzet werd met 200 gulden verhoogd door de Weerselose landbouwer Anthonie Kolmschot. Bij de toeslag op 24 oktober daaropvolgend werd Josephus Jacobus van den Bosch, die zich bij de inzet stil had gehouden, eigenaar van de windkorenmolen. Voor welk bedrag hij op de windkorenmolen alléén gemijnd had, is niet bekend. De eerste elf veilpercelen werden namelijk ook in massa geveild; voor 5731 gulden werden de windkorenmolen met het huis Veldwijk en aanhorigheden aan Van den Bosch toegewezen⁴⁴.

Volgens de veilingsvoorwaarden moesten de nieuwe eigenaars de pachtcontracten van de geveilde goederen gestand houden, zodat Hermannus Olde Hampsink dan ook op de molen kon blijven.

Josephus Jacobus van den Bosch, de nieuwe eigenaar, werd als jongste zoon van notaris Andries van den Bosch en Maria Couwenberg op 23 oktober 1844 in het Brabantse dorp Udenhout geboren. Toen zijn oudste broer Gerardus in 1863 tot notaris in Tubbergen benoemd werd⁴⁵, gingen Joseph en zijn twee zusters Antonetta Catharina en Maria Francisca op 22 juni 1863 met hem mee naar zijn nieuwe standplaats. Aan de Grotestraat betrokken ze het huis van de voorganger van Gerardus, L.H.C. van Rhijn. Joseph was enige tijd bij zijn broer als notarisklerk werkzaam⁴⁶. Daarna werd hij rentenier en om toch wat om handen te hebben ging hij in de gemeentepolitiek. In 1889 werd hij tot lid van de gemeenteraad van Tubbergen gekozen en het jaar daarop kreeg hij de post van wethouder, welke hij ruim 30 jaar zou vervullen. Tevens was hij van 1889-1917 zetter van de directe belastingen in de gemeente Tubbergen⁴⁷. Net als Gerardus en Antonetta Catharina, bleef hij zijn leven lang ongehuwd. Na zijn aftreden als wethouder in 1919 werd Joseph een ambteloos burger en stierf drie jaar later, op 29 september 1922, te Tubbergen. Krachtens zijn testament van 8 september 1922 ging zijn nalatenschap, waaronder de molen, naar zijn neven Herman Eenhuis, cichoreifabrikant te Albergen en diens jongere broer Gerardus, burgemeester van Lisse⁴⁸.

De gebroeders Eenhuis waren kinderen van Maria Francisca van den Bosch en de grutter en bleker Johannes Hermannus Eenhuis en waren respectievelijk in 1869 en 1873 in Ootmarsum geboren. De gebroeders Eenhuis en hun enige zuster Maria Antonia waren zeer rijk geworden door erfenissen van diverse leden van de voorouderlijke families Rübken en Van den Bosch. Zo kwamen ze in het bezit van onder andere de cichoreifabriek te Albergen, de Veermolen te Geesteren en vele erven, goederen en landerijen⁴⁹. De oudste van de twee, Herman, werd na een mislukte studie voor notaris, waarvoor hij een tijdje bij zijn oom Gerardus stage liep, cichoreifabrikant te Albergen. Met de fabrikantsdochter Maria Johanna ten Bos uit Almelo stapte hij op 16 juli 1907 in het huwelijksbootje⁵⁰. Toen de burgemeesterspost van Tubbergen door het eervol ontslag van jhr. mr. L.E.F.J. von Bönninghausen in de zomer van 1910 vrij kwam, solliciteerde Herman naar deze post. Doch hij werd wegens zijn gebrekkige kennis van de gemeenteadministratie door L.P.G. ten Holder gepasseerd⁵¹. Zijn broer Gerard ging in de gemeentepolitiek. In 1907 werd hij tot burgemeester van Losser benoemd. Op 6 november van hetzelfde jaar huwde hij te Oldenzaal met de vandaar afkomstige Josephina C.M. Kock, waarbij zijn oom Gerardus van den Bosch als een van de getuigen optrad⁵². Na 12 jaar burgemeester van Losser geweest te zijn werd hij in 1919 burgemeester van de gemeente Lisse, wat hij tot en met 1931 bleef.

Afb. 3 De gebroeders Eenhuis in 1907. In het midden bruidegom Herman J.G. Eenhuis (1869-1939) en zijn echtgenote Maria J. ten Bos (1871-1954). Zijn broer Gerard J.M. Eenhuis (1873-1947) is de tweede man rechts met de voor hem zittende echtgenote Josephina C.M. Kock (1878-1965).

Afb. 4 Bernardus Johannes Olde Hampsink (1894-1960), pachter, sinds 1930 eigenaar van de molen, en zijn echtgenote Susanna Maria Steggink (1900-1959).

De windkorenmolen verkeerde reeds in de jaren twintig in een zeer bouwvalige staat. Gemalen op windkracht werd allang niet meer, wel vestigde de pachter Bernardus Johannes Olde Hampsink, die intussen zijn vader Hermannus als pachter was opgevolgd, omstreeks 1922 een elektrische graanmalerij⁵³. In de molen en het bijgebouw was reeds vóór 1888 ook een bakkerij gevestigd⁵⁴. Toen de gebroeders Eenhuis in 1925 plannen hadden om de molen geheel af te breken, stak het gemeentebestuur van Tubbergen daar een stokje voor door het Ministerie van Onderwijs, Kunsten en Wetenschappen in te schakelen. Op 30 januari van dat jaar schreef B & W van Tubbergen aan Herman Eenhuis dat de voorgenomen plannen voor de afbraak even uitgesteld moesten worden totdat de minister hierover beslist had. Hieraan voldeden de gebroeders Eenhuis slechts ten dele, de wieken werden nog in hetzelfde jaar van de windkorenmolen afgehaald⁵⁵.

Zes jaar lang bleef Veldwijk met de windkorenmolen onverdeeld in bezit van de gebroeders Eenhuis. In 1928 besloten ze tot scheiding en deling over te gaan; de windkorenmolen werd op 19 november samen met het huis Veldwijk aan Herman toegedeeld⁵⁶. Ruim 15 maanden na de verkoop van Veldwijk aan de caféhouder en timmerman Gerardus Kemperink te Tubbergen op 28 december 1928⁵⁷, deed Herman op 31 maart 1930 de windkorenmolen met het huis en de daarin aanwezige bakinventaris voor f 8140,80 aan de pachter Bernardus Johannes Olde Hampsink over⁵⁸.

Afb. 5 De molen tijdens de afbraak in 1965.

Rechts het woonhuis van G.B.F. Olde Hampsink en links het pakhuis.

De periode 1930-heden

De nieuwe eigenaar van de windkorenmolen, Olde Hampsink, had de koopsom gefinancierd met een hypotheek van f 9000,- tegen 5% van de N.V. Verzekeringsmaatschappij St. Petrus te Utrecht⁵⁹. Dat Olde Hampsink een ondernemend man was, bleek wel uit het feit dat hij in de loop van de jaren dertig naast zijn graanmalerij annex bakkerij een expeditiebedrijf ging exploiteren⁶⁰. Hij huwde in 1921 met Susanna Maria Steggink te Reutum en dit huwelijk werd gezegend met niet minder dan 15 kinderen, waarvan enkele op jeugdige leeftijd stierven. Gezien zijn leeftijd besloot Bernardus J. Olde Hampsink zijn bedrijf af te bouwen en droeg hij in 1947 de expeditiepoet aan zijn zoon Hermannus G.J. over⁶¹. De volgende overdracht vond in 1950 plaats, in dat jaar werd de bakkerijpoet aan de andere zoon Gerardus B.F. overgedragen. Deze poet werd medio 1955 opgedoekt⁶² en er kwam een winkel in kruideniers- en tabakswaaren, brandstoffen, kunstmest en veevoer voor in de plaats⁶³. Toen Susanna Maria op 17 maart 1959 stierf, ging haar huwelijkshelft van de molen met aanhorigheden voor 7/13 naar haar echtgenoot en de overige delen naar hun kinderen. Haar weduwnaar Hermannus overleefde haar ruim 21 maanden en overleed op 5 december 1960⁶⁴. Niet lang daarna werd de kruidenierswinkel opgeheven, de handel in kunstmest en veevoer (en in het begin ook brandstoffen) werd door Gerardus B.F. Olde Hampsink tot en met 1988 voortgezet.

Afb. 6 De melkschuur van de landbouwer H. Sanderink uit Vasse, aan de Binnenveldsweg te Tubbergen. Thans doet deze dienst als schaaresschuur.

De bouwvalligheid van de molen nam steeds meer toe en om meer ruimte voor de voorplaats van het achter de windkorenmolen staande pakhuis te creëren, werd besloten de windkorenmolen geheel en al te slopen. Daarmee werd op 10 mei 1965 begonnen, de windkorenmolen bestond toen op twee maanden na 169 jaar. Het afkomende materiaal werd door de landbouwer H. Sanderink te Vasse opgekocht en gebruikt voor de bouw van een melkschuur op een van zijn weilanden, gelegen aan de Binnenveldsweg, nog vóór de zijweg Hambroeksweg⁶⁵. De vrijgekomen ondergrond van de windkorenmolen werd geëgaliseerd en verhard. Sinds maart 1983 maakte deze ondergrond, samen met de overige bedrijfsgebouwen (zijnde het grote pakhuis en het in 1849 gebouwde molenaarshuis) deel uit van de maatschap welke Gerardus B.F. Olde Hampsink met zijn oudste zoon Jan uit zijn huwelijk met de uit Zenderen afkomstige Maria Johanna Hoesman vormde. Vijf jaar later, in 1988, werd de bedrijfsvoering van de maatschap beëindigd. Het grote pakhuis wordt sindsdien verhuurd aan Coöperatie Twente van de ABTB en Zuid Twente, later Coöperatie Twente en Achterhoek (CTA) te Delden. Het molenaarshuis van 1849, dat in de loop van de tijd diverse keren verbouwd is, viel in de lente van 1987 onder de slopershamer. Het maakte plaats voor een nieuw woonhuis voor Jan Olde Hampsink en zijn echtgenote Anita en hun kinderen⁶⁶.

De windkoren- en pelmolen "In 't Veld" te Tubbergen is nu geschiedenis geworden, thans herinnert de straatnaam 'Molenstraat' aan het bestaan ervan in de jaren 1796-1965.

J.H. Wigger

Bijlage 1.

De eigenaren van de windkoren- en pelmolen "In 't Veld", sinds 1965 van de ondergrond ervan, te Tubbergen.

1796-1870	De aandeelhouders van de 29 aandelen in de Tubberger Windkoren- en Pelmolen "In 't Veld" gezamenlijk.
1870-1881	Hubertus Ignatius Bernardus Theodorus baron von Heyden (1815-1881) en zijn zoons Adolf Jozef Otto Wennemar Diederik Johannette baron von Heyden (1840-1885) en Leopold Eduard Rudolf Julia Anton Theodor baron von Heyden (1842-1879).
1881-1887	De erfenamen van Hubertus Ignatius Bernardus baron von Heyden (1815-1881) uit zijn beide huwelijken, waarvan Adolf Jozef Otto Wennemar Diederik Johannette baron von Heyden (1840-1885) en zijn halfbroer jhr. Julius Egon

	Emmanuel Theodorus Hubertus von Heyden (1854-1925), die samen tot en met 1883 de grootste aandeelhouders waren, en de laatstgenoemde sindsdien de grootste aandeelhouder was.
1887	Julius Egon Emmanuel Theodorus Hubertus von Heyden (1854-1925).
1887-1922	Josephus Jacobus van den Bosch (1844-1922).
1922-1928	Hermannus Johannes Gerardus Eenhuis (1869-1939) en Gerardus Josephus Maria Eenhuis (1873-1947) gezamenlijk.
1928-1930	Hermannus Johannes Gerardus Eenhuis (1869-1939).
1930-1960	Bernardus Johannes Olde Hampsink (1894-1960).
1960-1983	Gerardus Bernardus Franciscus Olde Hampsink (* 1924).
1983-heden	De maatschap van Gerardus Bernardus Franciscus Olde Hampsink (* 1924) en zijn oudste zoon Johannes Gerardus Bernardus Olde Hampsink (* 1957).

Bijlage 2.

De 25 aandeelhouders van de windkoren- en pelmolen "In 't Veld" te Tubbergen in 1844.

de nrs. 1-4 elk voor 2/29 deel.

1. Jacobus van Langen, winkelier te Tubbergen.
2. Lucas Leestemaker, bakker te Tubbergen.
3. Hermannus Stroot, deurwaarder te Tubbergen.
4. Suitbertus ten Winkel, tinnegieter te Hengelo (O).

de nrs. 5-23 elk voor 1/29 deel.

5. Johannes Ensink, winkelier te Tubbergen.
6. Albertus Koopman, winkelier te Tubbergen.
7. Harmen Jan Steffens, smid te Tubbergen.
8. Bernardus van Steden, landbouwer te Tubbergen.
9. Albertus Lansink, landbouwer te Tubbergen.
10. Zwier ten Winkel, smid te Tubbergen.
11. Gerrit Mastebroek, landbouwer en timmerman te Tubbergen.
12. Derk Koopmans, schoenmaker te Tubbergen.
13. Albertus Lucas, landbouwer te Tubbergen.
14. Frederikus Slutken, landbouwer en tapper te Tubbergen.
15. Frederikus van Steden, bakker te Tubbergen.
16. Jacoba Hemmelder, weduwe van de winkelier Jan Vos te Tubbergen.
17. Hermannus ten Winkel, winkelier te Tubbergen.
18. Catharina Maria Hallbroodt, weduwe van ds. H.L. Donckermann te Tubbergen.
19. Aleida Hallbroodt te Tubbergen.
20. De Hervormde Diaconie van Tubbergen.
21. Jan Wolthuis, landbouwer te Geesteren.
22. Geertruida Hams, weduwe van de landbouwer Hendrikus Koopman te Tubbergen.
23. Gerardus van Langen, logementhouder te Tubbergen.

de nrs. 24-25 elk voor 1/58 deel of sàmen voor 1/29 deel

24. Euphemia Maria Koopman en haar zuster
25. Gezina Koopman, beide landbouwers te Tubbergen.

Bijlage 3.

De 53 aandeelhouders van de windkoren- en pelmolen "In 't Veld" te Tubbergen in 1870.

Nr. 1 voor 3/29 deel.

1. Hendrikus Leestemaker, bakker te Amsterdam, en zijn broers en zusters Johannes, Hendrika, Egbert en Gesina, voorts Grietje Metz, weduwe van Christiaan Leestemaker te Nieuwer-Amstel en haar drie minderjarige kinderen gezamenlijk.

de nrs. 2-4 elk voor 2/29 deel.

2. De diaconie van de N.H. Kerk te Tubbergen.
3. Albertus Koopman, rentenier te Tubbergen.
4. Herm Hendrik Holtel, koopman te Tubbergen, zijn dochter Anna Maria Holtel, weduwe van dr. B.W. Essink, en haar 5 minderjarige kinderen gezamenlijk.

de nrs. 5-24 elk voor 1/29 deel.

5. Hermannus Stroot, landbouwer te Tubbergen.
6. Gerhardus Mulstege, landbouwer te Tubbergen.
7. Bernardus Hermannus van Langen, grutter te Tubbergen.
8. Johannes Franciscus van Langen, winkelier te Ruurlo.
9. Jan Hendrik Eppink, wieldraaier te Tubbergen.
10. Frederikus Slutken, tapper te Tubbergen.
11. Hendrika Snijders-Vleerkotte te Geesteren en haar vier minderjarige kinderen gezamenlijk.
12. Hermannus Tasche, smid te Tubbergen.
13. Gerardus Josephus Hofland, bakker te Tubbergen.
14. Bernardus Hollink, herbergier te Tubbergen.
15. Assuerus ten Winkel, smid te Tubbergen.
16. Hermannus Steffens, smid te Tubbergen.
17. Joannes Ensink, winkelier te Tubbergen.
18. Gerhardus Pinnars, blauwverver te Tubbergen.
19. Hermannus Johannes Vos, fabrikant te Tubbergen.
20. Johannes Koopman, schoenmaker te Tubbergen, en zijn minderjarige zoon Johannes Theodorus gezamenlijk.
21. Johannes Lansink, landbouwer te Tubbergen en zijn broer en zusters Frederikus, Johanna Theresia en Johanna gezamenlijk.
22. Johannes, Hendrikus, Gerhardus en Johanna Boerrigter, allen te Bornerbroek, en voorts de drie minderjarige kinderen van wijlen Bernardus Boerrigter te Mander uit zijn twee huwelijken gezamenlijk.

23. jhr. mr. Lodovicus Ernestus Franciscus Jacobus von Bönninghausen, burgemeester van Tubbergen.
24. Sophia baronesse von Heyden te Nienborg (Dld.), schoonzuster van jhr. mr. L.E.F.J. von Bönninghausen.

Noten.

Tenzij anders vermeld bevinden de onderstaande bronnen zich op het Rijksarchief in Overijssel te Zwolle.

38. GA Tubbergen, Bevolkingswijkboeken 1880-1890, Wijk B. nr. 78, en Register van aangekomen personen, 1865-1911. Zijn inschrijving als inwoner van de gemeente Tubbergen vond in de maand maart 1874 plaats. Hij kwam vanuit de gemeente Losser, waaronder De Lutte viel. Blijkens een aantekening hierin werd hij in het - niet meer overgeleverde - 'dienstboden'-register geregistreerd.
39. Memories van Successie, Kantoor Almelo, inv.nrs. 128, reg. IV-nr. 4/3529 en 131, reg. IV-nr. 4/5571.
40. Kadaster, Kantoor Almelo, Register van Overschrijvingen, deel 251, akte nr. 118. Ibidem, deel 280, akte nr. 18. In 1887 werd tussen Julius Egon von Heyden en zijn broers en zusters, allen uit het tweede huwelijk van hun vader Hubert met jkvr. Clementine M.F. von Bönninghausen (een nicht van diens eerste echtgenote Mimi), een onderhandse scheiding en deling van de nalatenschap van hun beide ouders getroffen. Julius Egon bleef eigenaar van het huis Veldwijk.
41. Kadaster Kantoor Almelo, Register van hypotheekinschrijvingen, deel 47, akte nrs. 29 en 103, deel 48, akte nrs. 174 en 199. deel 49, akte.nrs. 16, 20 en 214. deel 50, akte nr. 147. deel 51, akte nr. 82 en deel 56, akte nr. 27.
42. Ter Kuile, a.w., 92.
43. Kadaster Kantoor Almelo, Register van Overschrijvingen, deel 280, akte nr. 18.
44. Notarissen in Overijssel, inv.nr. 266, akte nrs. 1529 en 1537.
45. Hij werd bij K.B. van 5 juni 1863, nr. 47 benoemd.
46. GA Tubbergen, Bevolkingswijkboeken A-C (1860-1870) en (1880-1890), nr. A 17 K. (in 1960 aangeduid met Grotestraat nr. 40)

47. Archief Provinciaal Bestuur van Overijssel 1813-1948. Hij wordt in de registers van zettters van de directe belastingen in de gemeenten, 1870 - 1930, zich bevindende in het archief van de C.d.K. 1831-1920, genoemd.
48. Kadaster Kantoor Almelo, Register van Overschrijvingen, deel 785, akte nr. 89.
49. Hagens, a.w. p. 468-474.
50. Burgerlijke Stand Gemeente Stad Almelo, Register van huwelijken 1907, akte nr. 46.
51. Archief Provinciaal Bestuur van Overijssel, 1813-1948, Kabinet Gouverneur/Commissaris (1813-1920), Correspondentie 1910, nr. 137. Niet alleen om zijn gebrekkige kennis van de gemeente-administratie maar ook om "zijn heerszucht en grootheidswaanzin en zijn spreekwoordelijke luiheid en vadsigheid" viel de keus niet op H.J.G. Eenhuis.
52. Burgerlijke Stand Gemeente Oldenzaal, Register van huwelijken 1907, akte nr. 30.
53. Handelsregister Kamer van Koophandel Hengelo, doos 167, dossiernummer 4897.
54. GA Tubbergen, Bevolkingswijkboek 1900-1910, wijk B nr. 78.
Handelsregister Kamer van Koophandel Hengelo, doos 167, dossiernummer 4897.
55. GA Tubbergen, doos 343, map 5. Wat de minister toen besloten had, is vooralsnog niet te achterhalen!
56. Kadaster Kantoor Almelo, Register van Overschrijvingen, deel 785, akte nr. 89.
57. Kadaster Kantoor Almelo, deel 785, akte nr. 133.
58. Kadaster Kantoor Almelo, Register van Overschrijvingen, deel 814, akte nr. 90.
59. Kadaster Kantoor Almelo, Register van Hypotheekinschrijvingen, deel 331, akte nr. 9.
Deze hypotheek werd op 19 maart 1940 overgedragen aan de Vereniging District Almelo en Omstreken van de Aartsdiocesane R.K. Boeren en Tuindersbond te Almelo, en op 23 november 1950 geheel afgelost.
60. Handelsregister Kamer van Koophandel Hengelo, doos 167, dossiernummer 4897.
61. Handelsregister Kamer van Koophandel Hengelo, doos 167, dossiernr. 4897 en doos 468, dossiernr. 16651.
62. Handelsregister Kamer van Koophandel Hengelo, doos 167, dossiernr. 4897 en doos 533, dossiernr. 19583.
63. Handelsregister Kamer van Koophandel Hengelo, doos 167, dossiernr. 4897.
64. Kadaster Zwolle, Artikelsgewijze legger der eigenaren, Gemeente Tubbergen, artikelnrs. 7777 (subnr. 1 en 14) en 9973 (subnr. 4).
65. Momenteel doet deze dienst als schaaapsschuur. De landbouwer Sanderink woont Beekzijdeweg 44 te Vasse.
66. Dat huis staat aan de Molenstraat nr. 36.
67. Kadaster Kantoor Almelo, Register van Overschrijvingen, deel 27, akte nr. 112.
68. Notarissen in Overijssel, inv.nr. 4092, akte nrs. 770 en 772.

Waar achter de personen geen woonplaats genoemd wordt, komen deze uit het dorp of de buurtschap Tubbergen.

CORRECTIE

Als gevolg van een computer-technische onvolkomenheid zijn helaas de nootaanduidingen in het eerste deel van dit artikel in 't Inschrien 1994 nr. 2 weggevallen (waarvoor excuses aan schrijver en lezers). Omdat herdruk niet mogelijk was, volgen hier alsnog de plaatsaanduidingen van bedoelde noten.

- noot 1: p.34, 1e alinea, regel 3 na: beschreven
 2: 2e alinea, regel 5 na: gevolg geven
 3: regel 7 na: genoemd
 4: laatste regel na: molenrechten
 5: 3e alinea, regel 2 na: molendwang
 6: regel 5 na: Tubbergen
 7: laatste regel na: zou worden
 8: p.35, regel 7 na: brengen
 9: regel 10 na: worden
 10: laatste regel na: bouwen
 11: p.36, 1e alinea, regel 10 na: windkorenmolen
 12: regel 12 na: pelmolen
 13: regel 13 na: gort
 14: regel 18 na: leien
 15: regel 20 na: kruien
 16: 2e alinea, regel 8 na: koren
 17: regel 15 na: Ootmarsum
 18: regel 16 na: afgeschaft
 19: regel 18 na: in 1816
 20: 3e alinea, regel 2 na: 1823
 21: p.37, 1e alinea, regel 10 na: gehonoreerd
 22: 2e alinea, regel 5 na: overgedragen
 23: p.38, 1e alinea, regel 1 na: aangeduid
 24: 2e alinea, regel 6 na: aanspreken
 25: 3e alinea, regel 12 na: personen
 26: 4e alinea, regel 4 na: werden
 27: regel 5 na: gebouwen
 28: regel 9 na: wonen
 29: regel 10 na: gulden
 30: 5e alinea, regel 3 na: gelijk
 31: regel 6 na: elk een
 32: regel 7 na: 170 gulden
 33: regel 8 na: 140 gulden
 34: 1e alinea, regel 1 na: neertelde
 35: regel 2 na: in 1864
 36: 2e alinea, regel 3 na: duister
 37: regel 25 na: te hebben

WOO SPREK IE OE MEDEMEANS AN (8)

Nen neien auteur, den ik no anhaal, is prof. Heeroma in zien artikel 'De beleefdheidsvorm U omstreeks 1800' in 'De nieuwe Taalgids 1934'. In 't kort: UE wör oetsprökn as uwé en dat ontwikkelen zik o.i.v. de datief-accusatiefvorm 'u' tot de ierste naamval 'u'. Heeroma haalt de breekverzameling an van Mr. W. Bilderdijk oet Den Haag. Ziene dochter Louise (geboorn 1785) gebroekt zoawat nooit 'gij' en 'u'. Ze hanteert 'uw' en 'Uwé' (UE) duur mekaar tot eer vader. Eer moder gebroekt dat ok, mer ok wa völ 'gij' en of en too 'je' tot eern man. Heeroma vindt, dat breewschrievn ne deftige handeling is en dat ze onder mekaar sprekend wa meer 'je' zegd zölt hebn (dat is nog, dat kan ondergetekende mearkn onder eagn familieleedn). In de 19e eeuw wördt in schriftelike taal tegn dezölfde persoon in de ierste naamval 'je' zegd en in de objectsvorm 'u' en t bezittelik vuurnaamwoord 'uw'.

In hetzölfde joar 1934 hef Kloeke t owwer 'Deftige en gemeenzame taal'. Dat de geveulsweerde van 'u' en 'jij' heel verschillend kan wezn, gef Kloeke an met n geval oet de vurige eeuw oet Boskoop: de olders zegt 'u' tot de kinder en zee op eer buurt gebroekt 'jij' tegn ere olders. Kloeke constateert, dat de objectsvorm 'jou' in de Zaanstrek ok as onderwerpsvorm wördt hanteerd: 'Ze is heel wat groter as jou benne'.

Tot woowied geat eignlik t gesprökn gij, gi-j en gie? Hiervuur roadpleeg ik A.R. Hol: 'De woordgrens van het pronomen Gij' in t tidschrift vuur Nederlandse taal- en Letterkunde 1936. Zeeuws Vlaanderen, Noord Broabaant (behalve eankele doarpn in de Noord-Westhook Dinteloord, Standaardbuiten, Lage Zwaluwe), Limburg en n deel van Gelderland: de hele Betuwe, de zudelike Veluwezoom en de Liemers. In 1936 gung 'gij' in de Veluwezoom hard achter-oet. De boern van Bennekom, dei t minst met vrömdn in aanraking kwamn, zedn nog 'gij'. De hele ooldn in Renkum gebroekt t nog. Ok in Oosterbeek wördt t doanig minder. An de oostkaant van Arnhem wet 'gij' zik te handhaavn in Rozendaal, Velp, Rheden, De Steeg en Ellekom. Owweral wördt doar 'gij' oetsprökn as gi-j, wieder noar t oostn is t gie. 'Gij' wördt gebroekt tegn heuger en leager geplaatstn. As 'gij' achter t wearkwoord steat, veraandert 'gij' in t toonloze 'e': 'goade gij' wördt 'goade'. De objectsvorm is doar ou, ow en oe.

Wördt vervolgd.

H. Engelbertink

ARCHEOLOGISCH OVERZICHT VAN TWENTE OVER 1993

Reizende expositie

In 1993 was te zien en in 1994 zal te zien zijn een reizende tentoonstelling over Overijsselse essen of enken (oude opgehoogde landbouwgronden), met name in een aantal gemeentehuizen. Deze expositie van de Provincie Overijssel en de R.O.B. heeft vooral tot doel bewoners en overheden in Overijssel duidelijk te maken, dat deze essen van groot archeologisch belang zijn.

Opgravingen

Enschede-Elferink es II : graf laat-Neolithicum, nederzetting IJzertijd en akkers late Middeleeuwen. Opgravingsperiode : 21-24 december 1992 en 1 februari - 1 maart 1993.

De eerste opgravingscampagne op de te overbouwen Elferink es in februari/maart 1992 gaf reeds een goede indruk van de archeologische waarden onder het 1 m dikke esdek. De tweede campagne kon beter worden ingepland, mede door een provinciaal subsidie en 60 toegekende machine-uren van de wegenbouwmaatschappij EBB. Het opgravingsvlak kon worden uitgebreid van ca 0,3 ha tot ruim 0,6 ha.

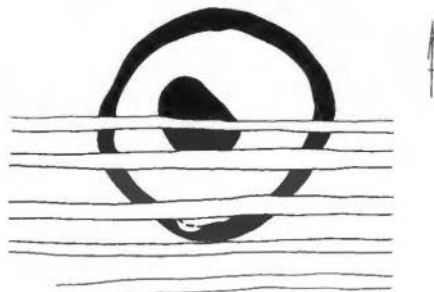
Graf Enkelgrafcultuur, ca 2500 v. Chr. In opgravingsput nr. 18 werd bovenop de dekzandrug en temidden van de woonsporen uit de IJzertijd een geheel geïsoleerd gelegen graf aangetroffen. De flauw zichtbare, afgerond rechthoekige grafkuil mat 2.30 bij 1.70 m. Van de grafkuil resteerde nog maximaal de onderste 10 cm, zodat zijn oorspronkelijke diepte op ca 45 cm gesteld kan worden. Deze berekening berust op de vastgestelde bodemerrosie en de middeleeuwse ploegdiepte. In de grafkuil zijn de volgende vondsten gedaan : een 106 mm lange vuurstenen kling, een 29 mm lange vuurstenen krabber, een brok vuursteen en een krummel aardewerk. Waarschijnlijk zijn alleen de beide eerstgenoemde vondsten als bijgaven op te vatten. De grafkuil was ondermeer verstoord door enkele middeleeuwse ontginningsgreppels. Rondom de plompe grafkuil lag een kringgreppel met een binnendiameter van 5 meter en een restdiepte van 10-20 cm. Het was in het schaaflak niet waar te nemen, of er eertijds een grafheuvel boven het graf is opgeworpen, en zo ja, of deze groter was dan de (binnen?)greppel.

Woonsporen IJzertijd, ca 700 v. Chr - 0 De in het vorige verslag behandelde woonsporen uit de vroege IJzertijd hebben geen vermeldenswaardige aanvullende grondsporen opgeleverd bij de tweede opgravingscampagne. Wel twee interessante vondsten, namelijk een groot fragment van een Lappenschaal en een groot deel van een met kamstreek versierd tonvormig bekertje. Maar 20 m zuidelijker bleek op de zuidhelling van de dekzandrug een boerderijplattegrond van rond het begin van de jaartelling te liggen.

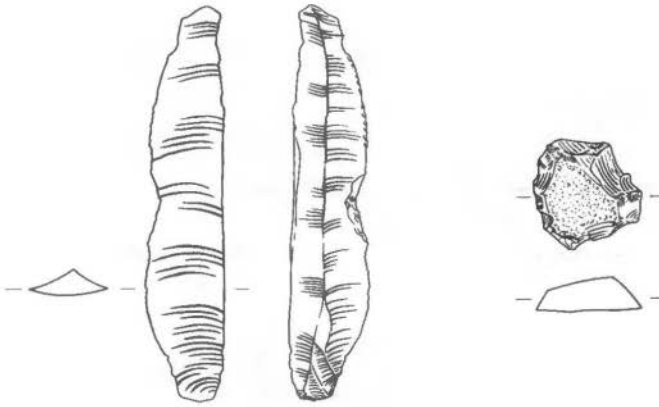

Het huis meet 17 bij 6,5 m, waarbij de noordelijke afsluiting echter ontbreekt. De rechthoekige paalkuilen en paalgaten van de wanden liggen dicht bij elkaar. Om de 2-3 m bezitten de lange wanden van de boerderij rechthoekige buitenpalen. Er zijn twee rijen dragende binnenpalen, die de boerderij verdelen in twee smalle zijschepen en een 4 m breed middenschip. In de lange wanden zijn twee toegangen tegenover elkaar aan te wijzen. Rondom deze boerderij liggen zeer weinig grondsporen en de indruk bestaat dan ook, dat deze boerderij net als een even oud huis uit Wierden niet of nauwelijks bijgebouwen heeft gehad. Gezien het voorkomen van enig houtskool in vele paalkuilen/paalgaten van de Enschedese boerderij, is dit bouwsel door brand verwoest. R. de Man van de ROB heeft dit houtskool bestudeerd en zijn conclusies zijn de volgende. Eik en in mindere mate beuk moeten gebruikt zijn voor de dragende palen van de boerderij. De vele houtskoolbrokjes van de elen zullen wijzen op vlechtwerkwanden waarin deze houtsoort is verwerkt. Het weinige overige houtskool stamt van de es en waarschijnlijk van de peer, terwijl ook enkele fragmenten van hazelnoten en één roggekorrel voorkomen. Zestig meter ten noorden van put 1 lag geheel geïsoleerd een kleine cluster van grondsporen uit de IJzertijd. Ernaast ligt een ons niet bekende ovale structuur van 11 bij 5,5 m. De wandpalen staan vrij regelmatig om de 2 m uit elkaar, terwijl binnenpalen ontbreken. De constructie moet ofwel een schuur voorstellen of een niet overkapt ruimte.

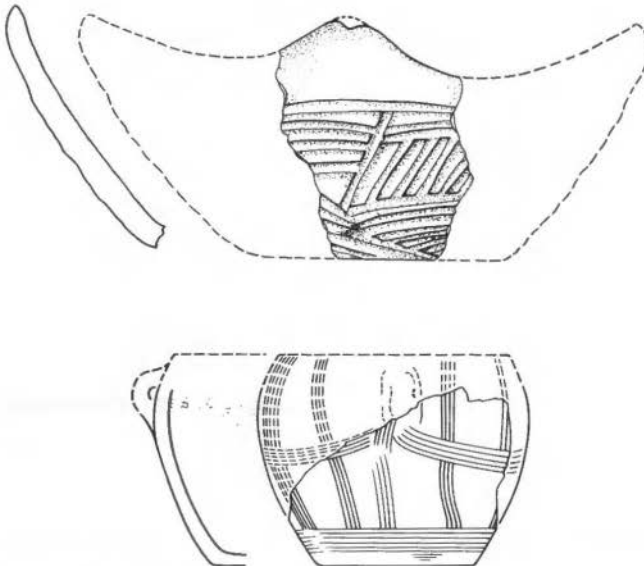
Greppels en akkers uit de late Middeleeuwen In en rondom put 1 is een middeleeuws perceel uit omstreeks de 13e eeuw vastgesteld van 85 bij 17 m. Het perceel is oost-west georiënteerd en ligt dwars op de dekzandrug, net zoals de huidige percelen. Het perceel is geheel voorzien van noord-zuid

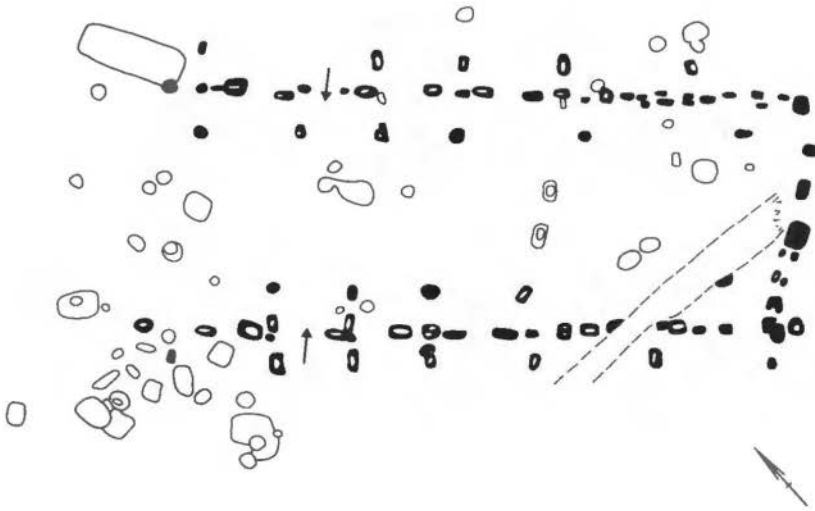
Afb. 1. Enschede-Elferink es. Grafkuil met kringgreppel van de Enkelgrafcultuur, doorsneden door middeleeuwse ontginningsgreppels. Schaal 1 : 200.

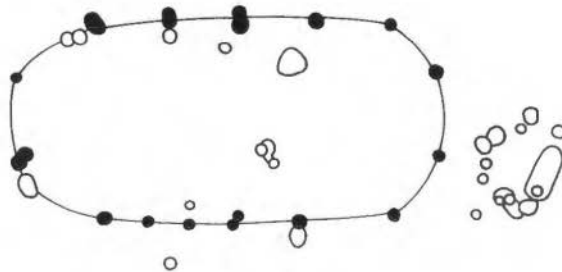
Afb. 2. Enschede-Elferink es. Vuurstenen krabber en kling met erin geretoucheerde holte. Vondsten uit grafkuil van afb. 1. Schaal 1 : 2.

Afb. 3. Enschede-Elferink es. Versierde Lappenschaal en kommetje met kamstreek uit een vroege IJzertijd kuil. Schaal 1 : 3.

Afb. 4. Enschede-Elferink es. Boerderij-plattegrond uit de 1e eeuw voor of na Chr. Paalkuilen boerderij in zwart aangegeven. Pijltjes in de toegangen. Schaal 1 : 200.

Afb. 5. Enschede-Elferink es. Geïsoleerd gelegen schuur of omheining uit de IJzertijd, zie de zwart aangegeven grondsporen. Schaal 1 : 200.

lopende ontginningsgreppels. In de opgraving oogde het perceel als een enorm 'zebrapad'. Pal ten zuiden van dit als eerste gelocaliseerde middeleeuwse perceel ligt een 17 m breed perceel zonder ontginningsgreppels. Andere percelen hebben afwisselend wel of geen ontginningsgreppels. Dit ontginningsstelsel is blijkbaar, afhankelijk van de eigenaar, wel of niet toegepast. Het is een arbeidsintensieve methode, die zoals reeds vorig jaar opgemerkt, hier feitelijk overbodig was, omdat de fossiele bodem onder het esdek een bosgrond betreft. Een aantal middeleeuwse percelen kan extra duidelijk worden getraceerd dank zij oost-west lopende greppels op hun grenzen. Van noord naar zuid kan in de opgraving het volgende ritme van middeleeuwse perceelsbreedten worden opgesteld: 27, 26, 40 (wellicht twee percelen), 23, 26, 17, 17, 27, 27 en 23 m. Het is frappant dat diverse middeleeuwse perceelsgrenzen, maar zeker niet alle, (vrijwel) samenvallen met huidige perceelsgrenzen en dat bovendien de uitleg van de vroegere (onder het esdek) en huidige (op het esdek) akkerpercelen in hoge mate identiek is. We hebben hier op de Elferink es dus een goede aanduiding voor diverse percelen, dat zij ca 7 eeuwen lang ongewijzigd zijn gebleven. De datering van de percelen onder het esdek moet 12/13e eeuws zijn. Deze datering is gebaseerd op slechts één Pingsdorf scherf uit een der greppels en op de dikte van het 1 m dikke esdek.

Vondsten en verkenningen

Stad Delden. Met Z. Kolks werden enkele boorcampagnes uitgevoerd in en rond het centrum van Delden in de hoop ca 12e eeuwse woonsporen van het oude Delden aan te treffen. Deze pogingen zijn mislukt, hetgeen mede te wijten is aan het gebruik van een te kleine boor. De vaste grond in de boorpunten lag overal op meer dan 1 m diepte.

Goor. Tegenover Hengevelderstraat nr. 12 werd onder een afgebrand huis bij toeval een diep gelegen, ca 16e eeuwse funderingsrest op aangepunte heipalen waargenomen. Daar de plek net buiten de voormalige stadsgracht om het Schild is gelegen, gaat het waarschijnlijk om een bruggehoofd.

Hengelo. 1. E. Ulrich vond in een bouwput door een esdek in de nieuwbouwwijk Roershoek een vrijliggende vierpalige spieker uit de IJzertijd. Hierbinnen lag een kuil, waaruit hij een groot monster van verkoolde zaden kon verzamelen. De botanische determinatie is nog in bewerking.

2. De A(rcheologische) W(erkgemeenschap) N(ederland) afdeling Twente (met name J. van Nuenen) en de provinciaal archeoloog begeleidden in november/december de uitgraving van een grote bouwput voor seniorwoningen op de voormalige Woolder es langs de Woolderesweg. Volgens verwachting werd de periferie van een nederzetting uit de IJzertijd aangetroffen. Dat bleek uit een beperkt aantal grondsporen, waarbij geen structuren

zijn herkend, alsmede uit enkele honderden scherven en andere voor IJzertijdbewoning normale vondsten. De fossiele bodem onder het esdek betrof een bosgrond.

3. Op het te saneren industrie-terrein van de Heemaf is onder meer het noordelijk gedeelte van de buitengracht rondom het in 1830 afgebroken Huis Hengelo aangetroffen. Verrassenderwijs vond J. van Nuenen ook enkele spiekers uit de IJzertijd en de Romeinse tijd. Uit een kuil bij een der spiekers kwamen onder meer drie Mayen scherven uit de 3/4e eeuw. De agrarische bouwseltjes moeten samenhangen met de voormalige nederzettingen op de Hengelose es of de Woolder es.

Losser. Leden van de AWN onder leiding van E. Ulrich deden op een akker bij de Losserhof vele aanvullende vondsten van een groot vuursteen-complex uit het Mesolithicum.

Markelo. H. Broeze vond onlangs op een gediëpplagd terrein in het Elsenerbroek een hamerbijl uit de late Bronstijd. De bijl is geslepen uit de steensoort diabaas, is 131 mm lang, heeft een konisch steelgat en spitse steelgatverstevigingen. De vondst versterkt het van dit gebied reeds langer bekende aantal depotvondsten.

Oldenzaal. Bij werkzaamheden onder het oude stadhuis zijn scherven gevonden uit de 14e eeuw en later.

Tubbergen. 1. In het westen van Albergen vond J. Bouhuis een grote randscherf van een grote voorraadpot uit de IJzertijd. Mogelijk heeft ter plaatse een IJzertijd-nederzetting gelegen.

2. Onder leiding van mevr. T. Hesselink- van der Riet werden in dit verslagjaar door leden van de Stichting Heemkunde Albergen weer diverse vondsten en grondsporen bekend van het omstreeks 1721 afgebroken St. Antoniusklooster te Albergen. De meeste informatie kwam uit enkele proefsleufjes rondom de huidige pastorie, waarbij de AWN ook meehielp. Later in het jaar werden waarnemingen gedaan in rioolsleuven door de woonwijk ten zuiden van het klooster. Daarbij is een onbekend stelsel van sloten ontdekt. Het doel ervan moet zijn geweest om welwater vanaf de Tertiaire klei op de kleine stuwwal van Albergen te geleiden naar het kloostercomplex.

Wierden. 1. Langs de Regge bij Rectum ontdekte B. Groenewoudt ca 12e eeuwse bewoning in een proefputje op een akker. In een wat oostelijker gelegen akker vond hij aanwijzingen voor IJzertijd-bewoning.

2. In een beschadigde esrand in het noorden van Enter ontdekte B. Groenewoudt sporen van een inheems-Romeinse nederzetting. In de vijftiger jaren werd wat zuidelijker reeds een waarschijnlijk bij deze nederzetting beho-

- rende fraaie inheems-Romeinse urn met twee bronzen broches opgedolven.
3. Bij Enter en Ypelo vond B. Groenewoudt groepjes vuursteen uit het Mesolithicum.
  4. Van 22 - 24 april voerden de ROB en de AWN een opgravinkje uit in een grote bouwput van het bejaardencentrum het Reggedal te Enter. Volgens verwachting (vanwege eerdere scherfvondsten) werden er grondsporen en vondsten uit de 11/12e eeuw aangetroffen. Er is een forse waterput in de bouwput uitgegraven, maar structuren van bewoning zijn niet gevonden. De scherfvondsten stammen van kogelpotten en enig (import) Pingsdorf aardewerk.

Kansrijke terreinen zonder resultaat

1. Door industrie (Wegdam II) te overbouwen es te Hengevelde, gem. Ambt Delden.
2. Nieuwbouwwijk Hassinkbrink op enkele essen in Haaksbergen-noordwest.
3. Fietspad Buurse, gem. Haaksbergen tot aan Duitse grens.
4. Nieuwe vuilstort Borne-Vloedbelt.
5. Ontgroning esrestant te Lattrop, gem. Denekamp.

A.D. Verlinde

MEDEDELING

Stichting Kadastrale Atlas Overijssel 1832

Na drie jaar voorbereiding zal in juni 1994 de Kadastrale Atlas 1832 van de gemeenten Ambt Delden en Stad Delden verschijnen. De Kadastrale Atlas is te beschouwen als een nauwkeurige en indrukwekkende momentopname van Delden in het jaar 1832. In dat jaar werden voor het eerst stelselmatig percelen, grondgebruik, veldnamen, eigenaars en hun beroepen op schrift en op kaarten vastgelegd.

Al deze gegevens en vele tientallen kaarten op A-3 formaat verschijnen nu in druk. De nieuwe uitgave bestaat uit een gebonden boek van 242 pagina's met een uitgebreide historische inleiding, een stuk over de vaststelling van de gemeentelijke grenzen, de gegevens uit de zogenaamde Oorspronkelijke Aanwijzende Tafels en een index op de vele persoons- en veldnamen. De kaarten worden in een map los bijgeleverd.

De verwachting is dat, zoals bij de meeste historische uitgaven over Delden, ook de belangstelling voor dit boek zeer groot zal zijn.

De Kadastrale Atlas van Delden is het eerste deel in een serie, die uiteindelijk alle gemeenten in Overijssel op deze wijze in kaart moet brengen. Voor dat doel is een aparte Stichting opgericht, waarin het Rijksarchief in Overijssel, de Dienst van het Kadaster en de Openbare Registers, de Culturele Raad en plaatselijke historische verenigingen samenwerken. Voor Delden is het verzamelen van de gegevens gebeurd door leden van de Historische Vereniging Heemkunde Ambt Delden.

Het boek (inclusief kaarten) kost f 37,50 en is te bestellen bij het Rijksarchief in Overijssel, Eikenstraat 20, 8021 WX Zwolle, tel 038-540722.

MEDEDELING VOOR HISTORIEVORSERS (zie 1994/2)

Reactie van C.C.M. Hamers

In zijn bijdrage voor 't Inschrien, 26e jaargang, nr. 2 pag. 42 e.v. schrijft de heer J.H.R. Wiefker: "Helaas ontbreken de ingevulde vragenlijsten van de Gemeenten Denekamp..."

Om grootscheepse zoektochten te voorkomen is het goed te weten, dat deze gemeente toentertijd nog behoorde tot de, in 1811 uit een gebied samen met de gemeente Tubbergen gevormde, gemeente Ootmarsum. Pas in 1818 wordt de gemeente Denekamp van de gemeente Ootmarsum afgescheiden en vanaf 1819 is de gemeente Denekamp uiteindelijk zelfstandig. De gemeente Ootmarsum wordt daarmee teruggebracht tot het vroegere stadswigbold. De gemeente Denekamp zou misschien ook Ambt Ootmarsum geheten kunnen hebben?

Deze oorsprong van Denekamp is in het gemeentewapen tot op de huidige dag terug te vinden, aangezien de linkerhelft van dat wapen hetzelfde is als het gemeentewapen van Ootmarsum. Dit geldt overigens ook voor het wapen van de gemeente Tubbergen.

Een ander gevolg hiervan is bijvoorbeeld dat de geboorte van de beroemde schilder Johan B. Jongkind in 1819 in Lattrop, in de gemeente Ootmarsum werd geregistreerd, en dus niet in Denekamp (waar Lattrop nu onder valt) maar in het archief van Ootmarsum is terug te vinden.

De gezochte gegevens moeten in 1815 dus gewoon onder de opgave van Ootmarsum zijn terug te vinden.

Antwoord van J.H.R. Wiefker

Wanneer ik mijn 'Mededeling voor historievorsers' had getoetst aan de studie (*) van F.M. Hendriks, dan zou het mij wel duidelijk zijn geworden waarom Denekamp en Markelo ontbraken. Nu deed ik het achteraf en ik dank de heer Hamers voor zijn terechtwijzing. Daar kan ik aan toevoegen dat ook de gemeente Markelo eerst enkele jaren na de enquête van 1815 is ontstaan. Dat gebeurde door afscheiding van kwartieren uit de gemeenten Goor en Rijssen. Aangezien Hendriks een onderzoek instelde naar de diverse indelingen en grenswijzigingen van Overijsselse gemeenten, is raadpleging van zijn artikel, alvorens in Zwolle de ingevulde vragenlijsten in te zien, m.i. zeer gewenst. Overigens bleek mij daar op 20 mei j.l. dat de 'dikke bundel uit 1815' vanwege herinventarisatie momenteel alleen met een aanvraagbriefje kan worden opgevraagd. Daarop dan vermelden: 'Provinciaal Bestuur 1813-1948, inv.nr. 931'.

(*) te vinden in VORG-publicatie: Verslagen en Mededelingen, 75e Stuk 1960.

ADVERTENTIE

Te koop: Jaarboek Twente nr. 1 t/m 32
L. Born
Boerhavelaan 3
7671 HA Vriezenveen
Tel. 05499-62756

BOERDERIJ- EN VELDNAMEN VRAGEN KRITISCHE BENADERING (zie 1994/2)

Reactie van F.L. Scholten

De schattingsregisters van 1475, 1495 en 1499 en het verpondingsregister van 1601 zijn mij welbekend. Op p. 26 vermeldt de heer Olink echter de verpondingsregisters van 1733 en 1789. Zijn deze alleen wat betreft het Landgericht Enschede bewaard gebleven of ook van het Landgericht Oldenzaal?

Verder is mij iets niet duidelijk over het stukje 'Van Loen als leenman' op bladzijde 28. Als ik het goed begrijp werd een vrij eigen (allodiaal) bezit van Van Loen, het erve Kleine Berenbroek (Arends), omgezet in een leen door de Proosdij van Deventer aan Van Loen. Dat lijkt me niets bijzonders voor die tijd. Dan staat er: "Van Loen werd dus leenman en dat was profijtelijk omdat de leenman de koopsom incasseerde". Welke koopsom? Hij was eerst toch al eigenaar? Bovendien, de belening met het erve De Hulst in Olst ging niet door. Hij moet dat erf echter wel eerst gekocht of geërfd hebben van de vorige leenman, alvorens hij belening kon aanvragen bij de Provincie (die achteraf de verkeerde instantie was, maar dat doet er nu even niet toe). Kreeg hij dan **die** koopsom, dus van het erf **De Hulst** weer terug? Dat moet haast wel. Hij zal die koopsom dan ook van de volgende **leenman** van De Hulst hebben moeten ontvangen en niet van de Provincie of de Proosdij.

Dat leenmannen de hun beleende erven naar believen verkochten aan anderen, ben ik vaak tegengekomen. De belening van de nieuwe leenman door de leenheer, die daarna moest volgen, was in de tijd waarover het hier gaat, niet veel meer dan een formaliteit.

Overigens staat in het boek van Spruit¹, dat periodieke betalingen aan de leenheer voor het leen, afgezien van het eenmalige leengewaad bij de belening, oorspronkelijk niet voorkwamen. Hoe dat hier ligt, weet ik niet.

Op bladzijde 29 van het artikel van de heer Olink staat, dat de advocaat van Gerrit Groot Berenbroek goed beslagen ten ijs kwam. Dit waag ik te betwijfelen, gezien het daarna volgende. Het gaat natuurlijk om de verwisseling van Grote en Kleine Berenbroek en dat heeft de advocaat nog wel goed. Alleen al vanwege dit feit zal de rechtszaak geseponeerd zijn.

Dan volgt een beschrijving van de pachtvoorwaarden voor erve Berenbroek voor de meijers Hendrik ten Varwijck en Hilleken Berenbroek uit 1661. Een dergelijke 'vermeijering' met vergelijkbare voorwaarden is er ook voor erve Steunebrink in Beuningen² uit dezelfde periode, namelijk uit 1670. Ook daarin staat, dat er **erfwinning** voor een (onbekend) geldbedrag is gedaan en dat de vermeijering levenslang is.

Erfwinning is echter een term uit de **horigheid**, zoals in het boek van Aalbers³ duidelijk wordt vermeld, een boek waar de heer Olink ook zelf naar verwijst! De term erfwinning heeft niets met een **leenverhouding** te maken. Ook de 'spandiensten', waarmee waarschijnlijk 'holtvaren' en 'brandvaren' en andere klusjes met de boerenkar werden bedoeld, zijn typische verschijnselen van de horigheid. Een leenman, die zelf vaak ook van adel was, alleen minder macht bezat dan zijn adellijke leenheer, zou zich nooit tot zoiets 'verlagen'!

Boer Groote Berenbroek en zijn vrouw waren in 1661 dus de horigen en mej. van Loen was de allodiale eigenares. Haar erfgename Margaretha Barbara van Loen was dat in mei 1725 ook, toen zij het erf verkocht aan de mejer Gerrit Groot Berenbroek.

Ter aanvulling vermeld ik nog, dat Hermen van Twickell op de havezathe Borgbeuningen, die in 1670 het erf Steunebrink in Beuningen 'vermeijerde' aan de horigen Jan ten Steunebrink en Fenne Hassink, alleen leenman was. Uitdrukkelijk wordt vermeld, dat het erf leenroerig was en bleef aan het Huis Borculo. In de Leenregisters van dat Huis staat het erf ook daarna nog lange tijd vermeld⁴. Diverse leenmannen die op Borgbeuningen woonden, lieten zich namens deze havezathe verschrijven in de Ridderschap van Overijssel.

De redenering van de advocaat op de onderste helft van bladzijde 30, die begint met: "Aanklager mag dan wel beweren ....." wordt wel erg onduidelijk. Deze advocaat kende zijn zaakjes blijkbaar niet. Hij had geen kaas gegeten van het verschijnsel horigheid.

Het viel mij op, dat ik dergelijke onkunde bij advocaten eerder was tegen gekomen. Advocaat Racer in Oldenzaal was tegen het einde van de achttiende en in het begin van de negentiende eeuw de enige, die de rechtskundige toestanden met betrekking tot de horigheid begreep. Hij was dan ook de enige, die de overheid kon adviseren, toen de horigheid rondom 1811 werd opgeheven⁵. Andere advocaten probeerden het begrip van de horigheid in te passen in andere rechtsvormen die ze wel kenden en die in de rest van het land nog wel voorkwamen, zoals een leenverhouding. Dergelijke pogingen leidden echter tot grove onjuistheden en onrechtvaardigheden.

Het belangrijkste lijkt mij, dat we ons als geïnteresseerden in Twente's geschiedenis niet alsnog, na meer dan 240 jaar, door een advocaat uit 1750 die weinig begreep van de horigheid in Twente (en de Achterhoek), op een dwaalspoor moeten laten leiden.

Literatuur.

1. De Monté Ver Loren. J.Ph., J.E. Spruit, 'Hoofdpijnen uit de ontwikkeling der rechterlijke organisatie in de noordelijke Nederlanden tot de Bataafse Omwenteling', Kluwer (Deventer, 1982) p. 46
2. Huisarchief Almelo, Toegang 214, Inventaris, inv. nr. 2393 (bevat tientallen documenten over Beuningen).
3. Aalbers. P.G., 'Het einde van de horigheid in Twente en Oost-Gelderland 1795-1850' (Arnhem 1979)
4. Schilfgaarde. A.P. van, 'De graven van Limburg Stirum in Gelderland en de geschiedenis hunner bezittingen', deel 3, 3e druk, Van Gorcum & Comp (Assen 1961)

Antwoord van H.A. Olink:

1. De verpondingsregisters van 1733 en 1789 zijn zowel voor wat betreft het Landgericht Enschede als voor het Landgericht Oldenzaal in het Statenarchief van het Rijksarchief van Overijssel opgenomen onder inv.nr. 2500.

2. Joost Casper van Loen werd beleend met het erve De Hulst te Olst. Abusievelijk zoals later bleek. Mijn veronderstelling is dat De Hulst, zonder medeweten van de Staten van Overijssel reeds door de Proosdij van de Lebuïnuskerk aan een derde in leen was gegeven en deze leenverhouding werd niet ongedaan gemaakt.
T.b.v. Van Loen werd een nieuwe leenverhouding geschapen door het erve Berenbroek (Arends) aan de Proosdij over te dragen waarvoor Van Loen de koopsom incasseerde om het vervolgens in leen terug te ontvangen, d.w.z. Van Loen werd in een positie van ondergeschiktheid gebracht 1).
  3. De advocaat van Gerrit Groot Berenbroek kwam goed beslagen ten ijs omdat hij in zijn 'uitleijdinge' (verweerschrift) naar schriftelijke bewijsstukken, te weten het pachtcontract en de acte van verkoop van 1725 kan verwijzen en daarmee aantoonde dat zijn cliënt eigenaar is van het Groote Berenbroek en met het Berenbroek (Arends) niets van doen heeft. Deze heeft namelijk een jaar voor de transactie met De Hulst het Groote Berenbroek gepacht. Aanklager heeft niet kunnen aantonen dat het Berenbroek uit de transactie met de Deventer Proost identiek is met het Groote Berenbroek uit het pachtcontract met mej. van Loen.
  4. Bij horigheid moet onderscheid worden gemaakt tussen leen- en hofhorigheid 2). Beide worden gekenmerkt door persoonlijke onvrijheid. Bij hofhorigheid is deze gekoppeld aan een gecentraliseerde bedrijfsvoering via de hofboerderij. In beide gevallen kon degene, die het gebruiksrecht van de boerderij aanvaardde, de verplichting tot het betalen van erfwinning worden opgelegd.
- 1) A.S. de Blécourt, 'Kort Begrip van het Oud-Vaderlandsch Burgerlijk Recht, (Groningen 1924), p. 118-139
  - 2) P.G. Aalbers, 'Het Einde der Hofhorigheid in Twente en Oost-Gelderland 1795-1850', (Arnhem 1979), p. 15-16

Rectificaties 't Inschrien 1994/2

p. 27 regel 10: kapittel Hülsberg moet zijn 'Hiensberg'

p. 31 geraadplaagde literatuur: Benthem. A. Gzn. (moet zijn:) 'De Burcht van Enschede en zijn Adellijke Gerechtigheden', (VORG 1900)

HUTTENKLAAS (zie 1994/1)

In t' Inschrien van januari 1994 is op p. 22 een bespreking opgenomen van mijn boek: 'Het proces Huttenklaas'. De recensie is geschreven door Dhr. Dick Schlüter.

Hoewel het niet gebruikelijk is dat ik op recensies van mijn boek reageer, heb ik zodanige twijfels over de objectiviteit van deze recensie, dat een reactie van mijn kant niet uit mag blijven. Aan de hand van een paar voorbeelden wil ik aangeven waarom ik deze mening ben toegedaan.

Allereerst zegt de recensent te weten dat het boek niet geschreven is met als doel een wetenschappelijk verantwoorde publicatie te leveren, terwijl hij vervolgens het boek wel recenseert alsof het een wetenschappelijke publicatie is (zie opmerking over bibliografie en voetnoten). Dan verwijt recensent mij dat ik de geschiedenis van Klaas Annink en de zijnen beoordeel naar huidige maatstaven. Dit terwijl recensent in het voorwoord van zijn boek 'Betovering en vervolging'

aangeeft dat hij zich volledig kan vinden in de stelling van prof. Von der Dunk, die zegt dat iedere tijd zijn eigen historie schrijft. Met andere woorden: geschiedenis wordt niet alleen bepaald door de gebeurtenissen die hebben plaats gevonden, maar ook door de tijd waarin deze beschreven worden.

De opmerking in mijn boek over het ontbreken van vreemd krijgsvolk in Twente tussen 1674 en 1795 wordt door recensent volledig uit zijn verband gerukt. In mijn boek verduidelijk ik namelijk deze opmerking met de terechte stelling, dat Twente in deze jaren niet geteisterd is door oorlogen.

Helemaal te bont maakt recensent het - om maar even zijn eigen woorden te gebruiken - wanneer hij mij verwijt dat ik abusievelijk spreek over 'schoutambten' en ten onrechte vermeld, dat de laatste executie in Overijssel voltrokken is in 1818 in Almelo aan G.J. Pieperiet. Wat schetst namelijk mijn verbazing als ik in het boek 'Betovering en vervolging' op pagina 35 de volgende zin tegenkom:

'De lijfstraffen verdwenen in deze eeuw en het laatste doodvonnis dat in vreedstijd werd voltrokken betrof de in 1818 in Almelo opgehangen Gerrit Jan Pieperiet'.

En nauwelijks bekomen van deze verbazing, lees ik vervolgens op pagina 91:

'Niet alleen de kranten hadden belangstelling voor het geval, ook schout Putman Cremer van het Schoutambt Delden en de onderzoeker Jacobus Scheltema, stelden een onderzoek in'.

Voor de duidelijkheid nog even dit: 'Betovering en vervolging' is een in 1991 verschenen boek van de hand van Dick Schlüter. Met andere woorden, recensent verwijt mij een aantal onrechtmatigheden, suggereert daarbij dat het gaat om grove blunders, terwijl hij amper drie jaar geleden dezelfde fouten heeft gemaakt!

Al met al een recensie waarbij ten aanzien van de kwaliteit duidelijke vraagtekens gezet kunnen worden.

R. Küpers

VERSCHENEN BOEKEN

Frieke. Hans, Herman Hagens en Ton Meesters, **'Nederlandse Watermolens in oude ansichten**. Europese Bibliotheek (Zaltbommel 1994) - ISBN 90 2885816 4 - Prijs: f 32,50

Molenveld. H., **'Een moeizame reis....Negentig jaar sociaal-democratie in Haaksbergen**. Uitgave P.v.d.A.- fractie in Haaksbergen 1994 - Prijs: f 15,-

Paridon. H. van, **'Langs Twentse Watermolens'**. Uitgeverij Van den Berg (Enschede 1994) ISBN 90 55120170 - Prijs: f 24,95

Paskamp-van Santen. M., **'School en Schoolmeesters Mander/Vasse 1652-1925** voorafgegaan door een inleiding over oorsprong en ontwikkeling van het lager onderwijs' Uitgave St. Historische Kring Vasse Mander Hezingen 1994 - Prijs: f 12,50

Van Vlas tot Linnen (Bewerking **'Van Lijnzaad tot Lijnwaad'** door G.W. Vrieling, uitgave Heemkunde Gemeente Weerselo) - Uitgave Stichting Oudheidkamer Goor 1994

ENSINK ANTIK

*Meubelen 18e + 19e eeuw
Inkoop - verkoop - taxatie*

*Oldenzaalsestraat 31-33
7551 KN Hengelo
Tel. 074-428744*

ANTIQUARIAAT GALERIJ REZA

MODERNE KUNST EN
OUDE BOEKEN
BOEKENZOEKDIENST

KORTESTRAAT 2
T/O ZOUTMUSEUM
POSTBUS 9 - 7490 AA DELDEN
TEL.: 05407 - 64792

GEOPEND:
DI/WO/DO: 14-18
VR: 12-21
ZA: 10-17 UUR

boekhandel Broekhuis

Sinds 1868

Algemene en Wetenschappelijke Boeken en Tijdschriften
School- en Studieboeken
Kantoorartikelen en Schrijfwaren

Hengelo

Enschedestraat 19
Telefoon 074-910267 Telefax 074-913892

Almelo

City Promenade 21
Telefoon 05490-12235

Enschede

Campus Boekhandel Universiteit Twente
Telefoon 053-892414

Enschede

Marktstraat 12
met antiquariaat & galerie
Telefoon 053-325210

*b*B

HUIZE HÖLTERHOF

Hölterhofweg 325
7534 PT Enschede
Tel. 053 - 611306

Huize Hölterhof, moeilijk te vinden.....
Een openbaring om te ontdekken!

Van november t/m april:
diners-koffietafels
recepties-familieëunies enz.

Van mei t/m oktober:
55-plus vakantieweken.

Vraagt folder en programma.

A. Bonzet SPECIAAL BOEKBINDERIJ

DE OSSENBOER 44 - ENSCHEDE
tel. 053-314069

**OOK UW BINDWERK
IS BIJ ONS WELKOM**

Wij zijn een niet te grote
binderij waar kwaliteit
en service nog
mogelijk is

*Gespecialiseerde handboekbinderij
voor particuliere- en rijksopdrachten.
Levering franco door geheel Nederland
Kleine tot grote oplagen - speciale opdrachten.*